

İKTİSADİ GELİŞME VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR SINAMA

Doç. Dr. Gülsün Gürkan YAY*

ÖZET

İktisadi Büyüme ve Politik İktisat, İktisat Biliminin son yıllardaki en aktif iki alanını oluşturmaktadır. İktisadi büyüme ve demokrasi (politik özgürlükler) ilişkisi de her iki alanın adeta kesişim noktasıdır. Bu çalışmada, öncelikle ekonomik gelişmenin demokrasi yaratıp yaratmadığı (Lipset Hipotezi), daha sonra da demokrasinin ekonomik büyümeyi artırıp arttırmadığı konusu, ilgili argümanlar çerçevesinde tartışılmaktadır. Bu ilişkilerin ampirik olarak geçerliliği, 75 azgelişmiş/ gelişmekte olan ülkeye ait uluslararası veriler kullanılarak, Barro (1997) ve Nelson ve Singh (1998) modellerine benzer şekilde OEKK yöntemi ile test edilmiştir. Ayrıca ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve demokrasi ilişkisi, eldeki 55 gelişmekte olan ülkeye ait Gini katsayıları verileri kullanılarak modelleştirilip yine OEKK yöntemi ile test edilmiştir. Çalışmamızın bulgularına göre, ekonomik gelişmişlik seviyesi demokrasiyi pozitif olarak ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Ancak demokrasi ile büyüme oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca ekonomik özgürlükler ile demokrasi arasında anlamlı bir ilişki gözlenemezken, ekonomik özgürlüğün büyüme oranlarını pozitif ve anlamlı olarak etkilediği bulunmuştur. Gelir dağılımı eşitsizliği ve büyüme oranları arasında da anlamlı bir ilişki görünmemektedir.

---

* Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

SUMMARY

*A TEST ON THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC DEVELOPMENT
AND DEMOCRACY*

Two of the most active fields in economics in recent years have been growth theory and political economy. It can be said that the relationship between economic development and democracy (political freedoms) is the intersection point of these fields. In this study, two questions, whether economic development level create democracy (Lipset hypothesis) and whether democracy increase economic growth or not, has been discussed and tested.

In order to test these relationship, the cross-country data of 75 underdeveloped and/or developing countries has been used and Lipset hypothesis has been tested by OLS, similar to models of Barro (1997) and Nelson and Singh (1998).

In addition, the relationship among economic growth, income distribution and democracy have been tested with the available data on Gini coefficient of the 55 developing countries.

The results of our study is as follows: The effect of the level of economic development on democracy is positive and statistically significant, however, any significant relationship between democracy and growth rates couldn't be found. Although we couldn't see any sensible relationship between economic freedom and political freedom, we have found that the effect of economic freedom on growth rate is positive and statistically significant. On the other hand we haven't seen any significant relationship between income inequality and growth rates.

GİRİŞ

1950 ve 1960'ların en önemli iktisadi konularının başında büyüme teorileri gelirken, 1970'lerden 1980'lerin ortalarına kadar yirmi yıla yakın bir zaman diliminde iktisadi büyüme/ Gelişme (kalkınma) konuları iktisat literatüründe/iktisat öğretiminde arka plana itilmiş; iktisat biliminin sıcak tartışmaları kısa dönemli para ve konjonktür analizlerine yönelmişti. 1980'lerin ortalarında Lucas (1988) ve Romer (1986)'in ünlü makalelerinin öncü olduğu yeni bir büyüme literatürünün, eski teoriyi yeniden canlandırma, eleştirme ve geliştirme yönünde yoğun olarak geliştiği görülmektedir.

Solow'un sınıflamasını dikkate alarak, geçmiş elli yıl içinde büyüme teorisine olan ilginin üç büyük dalga geçirdiğini söyleyebiliriz: İki, Harrod ve

Domar'ın çalışmalarına dayanan (önemli katkıyı Harrod'un yaptığı) büyüme modelleridir. İkinci dalga, Solow-Swan modelleriyle başlayıp Cass-Koopmans ve Ramsey modelleriyle gelişen neo-klasik büyüme modelleridir. Üçüncü dalga ise, yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1980'lerin ortalarından başlayıp günümüze kadar yoğun bir gelişme gösteren; Neo-klasik büyüme modelindeki kusur ve eksikliklere tepki olarak doğup sonra kendi soru ve cevaplarını yaratan *Yeni (Endojen) Büyüme Modelleri*dir (Solow, 1994:45).

Endojen Büyüme Modellerini, neo-klasik modelden ayıran en temel farklılık, ekonomik büyümenin, sisteme dışardan empoze edilen güçlerin sonucunda değil, sistemin içsel değişkenlerinin sonucunda ortaya çıktığının vurgulanmasıdır. Bu ortak çıkış noktası etrafında, birbirinden bağımsız ama birbirini tamamlayan çok sayıda farklı model, endojenliğin farklı boyutlarını geliştirmiştir (Romer 1986; Grossman-Helpman (1991); Aghion-Howitt, 1992). Endojen büyüme modellerinde iki genel konuda yoğunlaşma olduğu görülmektedir. İlki, neo-klasik büyüme teorisindeki yakınsama veya yaklaşma (convergence veya catch up) konusunun yeniden değişik biçimde değerlendirilmesidir. İkincisi ise, büyümenin çok sayıdaki içsel determinantlarının belirlenmesine dönük yapılan çalışmalardır. Her iki çalışma alanı da, teorik temeli çok yoğun olmamakla beraber, çok geniş bir ampirik çalışma olanağı yaratmıştır. Ampirik çalışmalar, pek çok metod sorunları yaratsa da, sonuçlar istendiği kadar sağlam olmasa da, iktisatta verimli bir çalışma alanı sağlamıştır (Bkz. Islam, 1995; Lee- Peseran- Smith 1998).

Ampirik çalışmaların iki temel araştırma geleneğini sürdürdüğünü görüyoruz: İlki, iktisat tarihçilerinin/sosyologların mukayeseli tarih çalışmalarıyla tek tek ülke örneklerindeki içsel detayları inceleyerek içsel büyüme determinantlarını ortaya koyma çalışmalarıdır (Bkz. Rueschemeyer vd., 1992; Bagchi, 1995). İkincisi ise, nicel kesit-ülke (cross-country) çalışmalardır. Bu yöntemlerin her biri konunun farklı noktalarını vurgulamakla birlikte, birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler(Temple, 1999: 119).

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde endojen büyüme modellerinin büyümenin temel determinantları olarak sundukları değişkenler belirlenip, bunlar içinde önemli bazı değişkenlerin (politik özgürlükler/demokrasi, ekonomik özgürlükler ve gelir dağılımı) daha derinliğine incelenmesi amaçlanmaktadır. Ekonomik büyüme ve politik iktisat, iktisat biliminin son yıllardaki en aktif alanlarından ikisini oluşturmaktadır. Her iki alanın kesim noktası diyebileceğimiz "büyüme-demokrasi" ilişkisi de o ölçüde ilginç sonuçlar üreten bir alan oluşturmaktadır. Bu bağlamda, hem ekonomik gelişmenin demokrasi yaratıp yaratmadığı araştırılırken hem de demokrasilerin ekonomik

kalkınma/büyüme yi geliştirip geliştirmediği sorgulanmaktadır. Ayrıca bu bölümde anahtar kavram olduğunu gördüğümüz gelir dağılımının büyüme ve demokrasi ile ilişkisi kısaca değerlendirilmektedir.

İkinci bölümde, önce çalışmamızda incelediğimiz gelişmekte olan ülkelere ait veriler ve veri kaynakları belirtilmekte, iki grup model tanımlanmakta ve modellere ilişkin teşhis (diagnostik) testleri ile çözüm sonuçları yer almaktadır. İlk grup modellerde **iktisadi gelişme-demokrasi ilişkisi**, ikinci grup modellerde ise, **iktisadi büyüme demokrasi ve gelir dağılımı ilişkisi** En Küçük Kareler (OLS) yöntemi ile çözülmektedir.

I. BÜYÜMENİN DETERMINANLARI

Yeni Endojen Büyüme Modellerinin en temel araştırma alanının, büyümenin uzun dönemli belirleyicilerini araştırmak olduğunu belirtmiştik. Büyümenin uzun dönemli sürdürülebilir olduğu ve büyüme hızının sistemin içindeki güçler tarafından belirlendiği, dinamik makro modeller çerçevesinde gösterilmiş; çok sayıda ampirik çalışma da bu modelleri doğrular nitelikte sonuçlar vermiştir. 1950-1960'lardan beri geçen süre zarfında ülke ekonomilerindeki gelişmelerin (büyüme hızlarının) incelenebilmesini sağlayan yeterli bir zaman boyutunun geçmiş olması ve ülke ekonomilerine ait verilere ilişkin son yıllarda yapılan çalışmaların yoğunlaşması, büyüme modellerinin çok sayıda ampirik çalışmaya uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Bu analizlerde büyüme yi etkilediği varsayılan çok sayıda etken bağımsız değişkenler olarak regresyona tabi tutulmuştur. Verilerin çokluğunun ve onlara kolayca internetle ulaşılmasının yanı sıra, ekonometri tekniklerindeki gelişmeler de bu çalışma alanının verimliliğinde önemli bir rol oynamıştır. Endojen büyüme modellerinin uzun-dönemli büyümenin temel determinantları olarak seçtiği çok sayıda değişkeni belli başlıklar altında sınıflandırmanın zorluğunu bilmemize rağmen, bunları kurumların yapısı, kamu politikaları, beşeri sermayeye ilişkin değişkenler ve toplumun sosyal ve kültürel geçmişi ve coğrafi yapısı gibi başlıklar altında sınıflandırabiliriz.

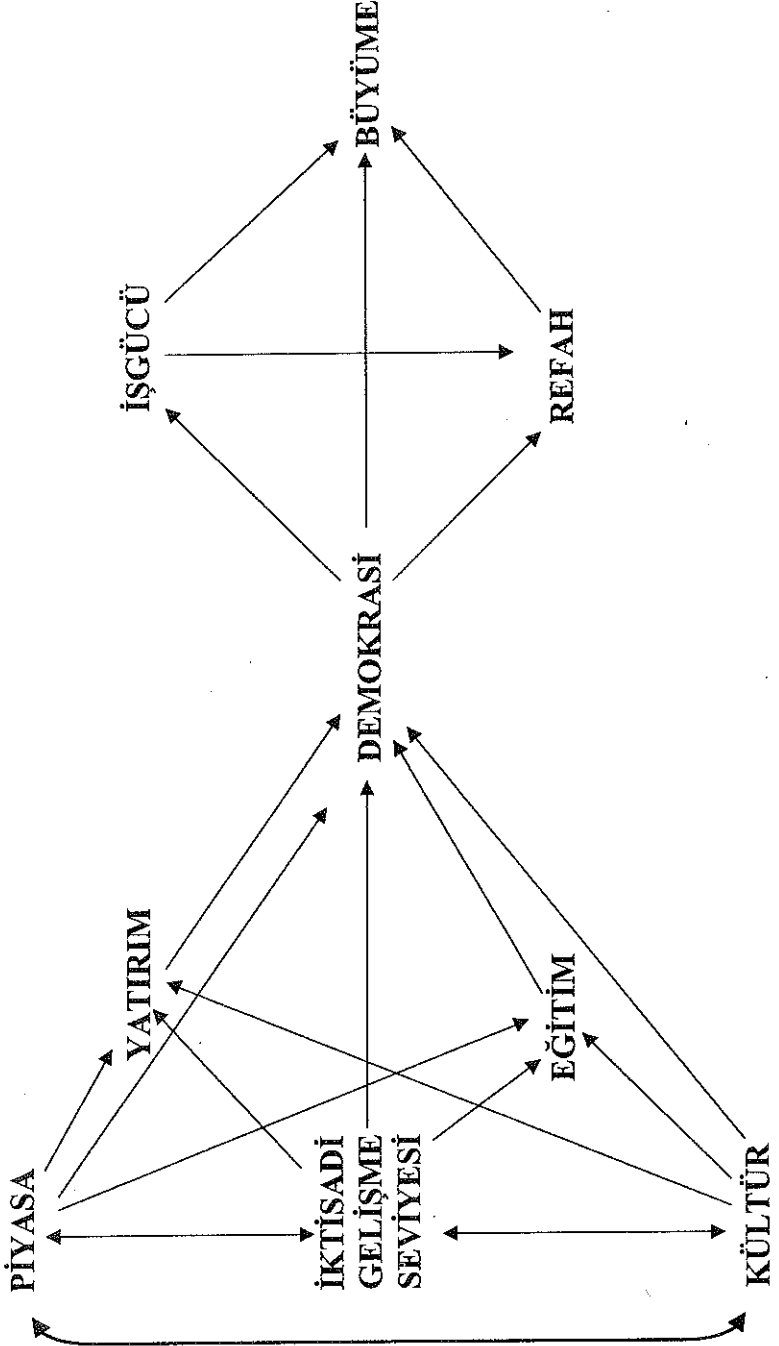
Kurumsal çatı ve kamu politikaları (Kurumsal Altyapı) toplumdaki ekonomik ve politik kurumların yapısını içermektedir. Bunlar özel mülkiyet haklarının korunması, ekonominin dışa açıklığı, fiyatların güdümlü olup olması, piyasa kurallarının işlerliği, finansal kurumların gelişmişliği, karaborsanın varlığı gibi ekonomik kurumları içerdiği gibi, vergileme, yasa ve kanunların denetim gücü, bağımsız merkez bankasının varlığı, kamunun tüketim ve

yatırım harcamalarının hacmi ve gelir eşitsizliği gibi hem ekonomik hem politik hususları; bürokrasinin kötü işlemesi, yolsuzluk (corruption) ve rüşvetin varlığı, rant kollama, politik istikrarsızlık, politik özgürlüklerin varlığı ve demokrasinin işlerlik derecesi gibi politik (siyasal) hususları kapsamaktadır.

Beşeri sermayeyi ilgilendiren değişkenler toplumun okullaşma derecesi, kadın/erkek okur yazarlığı, yaşam beklentisi, nüfus artış oranı gibi değişkenlerdir. Toplumların sosyal ve kültürel geçmişleri de yine büyümeyi etkileyen değişkenler olarak kabul edilmekte; ülkelerin koloni olup olmadığı (İngiliz veya İspanyol kolonisi olmanın farklılığı); dinsel kökenlerin etkileri (Hıristiyanlık, Müslümanlık ve Budizmin etkileri); dikkate alınmaktadır. Son olarak da coğrafi olarak ülkelerin ekvatora yakınlık ve uzaklığı, kuzey/güney ülkeleri olmaları gibi değişkenlerle büyüme oranları (gelişmişlik dereceleri) ilişkilendirilmektedir.

Bu bölümde, esas itibariyle kurumsal (ekonomik ve politik) yapının, ekonomik büyüme/gelişme seviyelerini (veya büyüme oranlarını) nasıl etkilediği hususu üzerinde durmak istiyoruz. Son yıllarda kurumların işlerliğinde ekonomik ve politik özgürlüklerin çok önemli rolü olduğu konusunda bir fikir birliği oluşmuştur. Yukarıda ayrıntıyla sıraladığımız gibi ekonomik özgürlükleri içeren kurumsal gelişmelerin büyüme oranları/ seviyeleri üzerinde pozitif etkileri olduğu konusunda çok az tartışma varken; politik özgürlükler (demokrasi) konusunda tartışmalar oldukça yoğundur. Bu bölümde öncelikle ekonomik gelişme seviyesi (economic well-being) ve demokrasi ilişkisi konusundaki argümanlar üzerinde durulacak, daha sonra ise demokrasinin büyümeyi nasıl etkilediği ele alınacaktır. Bu ilişkide nedenselliğin yönü, yapılan pek çok ampirik çalışmaya rağmen belirsiz kalmakla birlikte, biz nedenselliğin yönünü aşağıdaki ŞEMA 1'den hareketle açıklamayı uygun görmekteyiz (Bkz. Pourgerami, 1988).

ŞEMA 1

I.1- Ekonomik Gelişme ve Demokrasi İlişkisi

"Ekonomik Gelişme" ve "Demokrasi" gibi iki zorlu konu ve kavramın birlikte ele alınması çok tartışmalı bir analiz ortamı yaratmaktadır. Dünya ülkelerine şöyle bir bakıldığında, iktisadi gelişme ve demokrasi arasında pozitif bir ilişkinin varlığı göze çarpılmaktadır; ancak bu ilişkinin ilk bakışta görüldüğünden çok daha karmaşık olduğu ve şimdiye kadar öne sürülen teorilerin hiçbiri tarafından da yeterince açıklanamadığı bir gerçektir. Bu karışıklığı yaratan nedenlerin başında dünya ölçeğinde ülkelerin politik ve ekonomik görünümünün çeşitliliği yatar: Oldukça az sayıda hem ekonomik gelişmişliği hem demokrasiyi yaşayan ülke vardır (piyasa demokrasileri). Öte taraftan ekonomik olarak gelişmiş olmakla beraber politik özgürlüklerin zayıf olduğu ülkeler vardır (Otoriter yönetimli piyasa ekonomileri). Ekonomik gelişmenin orta düzeyde, demokrasinin oturmadığı (eski otoriter yönetimli merkezi planlı ülkeler/geçiş ekonomileri) ile yine hem piyasasının ve ekonomik gelişmenin hem de demokrasilerin eksik olduğu çok sayıda az gelişmiş ülke vardır. Bunların dışında (Hindistan, Sri Lanka, Costa Rica gibi) çok nadir örnek oluşturan demokrasinin işlediği ama ekonomik gelişmişlik düzeyinin çok düşük olduğu ülkeler vardır (Bhagwati, 1995:61-62 ve Bagchi, 1995:1-2).

Bu sınıflamadan bazı sonuçlar çıkartılabilir: Bir piyasa ekonomisine sahip olmayan hiç bir demokrasi örneği yoktur. Piyasalar, demokrasi olsun veya olmasın, ekonomik büyüme sağlayabilir. Piyasa olmadan demokrasilerin kendi başına önemli bir ekonomik gelişme sağlaması mümkün görünmemektedir (Berger, 1993:3-8). Bütün bu çıkarımlar, piyasa ekonomisi (kapitalizm) ile demokrasi arasında zorunlu bir ilişkinin varlığını mı ima etmektedir? Bazı Anglo-Sakson yazarlar, demokrasi ile kapitalizmin özdeş olduğunu ifade ederken, benzer öneri Lenin'in görüşlerinde de öne sürülmekte ve "burjuva demokrasi"sinin tamamıyla kapitalist ekonomik düzene uygun bir kurumsal biçim olduğu belirtilmektedir (Rueschmeyer vd., 1992:2).

Ancak piyasa ekonomisi ile demokrasi arasındaki ilişkiyi tanımlarken, öncelikle, piyasanın demokrasi için gerekli fakat yeterli koşul olmadığı; buna karşılık demokrasinin de piyasa ekonomisi için bir önkoşul olmadığı belirtilmelidir. İkinci olarak, sanıldığı gibi burjuva sınıfının demokrasinin oluşmasında öncü rol oynamadığı (İngiltere, İsviçre ve Fransa hariç), aksine burjuva sınıfının demokrasiyi kendi çıkarlarına aykırı ve özel mülkiyet haklarını sınırlayıcı olarak gördüğü, ancak çıkarları sistem içinde korunabildiği sürece demokrasiyi desteklediği belirtilmelidir (Huber, Rueschmeyer ve Stephens, 1993:75).

Kalkınma/demokrasi konusundaki diğer bir güçlük, kavramların tanımlamasındaki zorluktan kaynaklanmaktadır. Özellikle demokrasi kavramı, çok çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir (Bkz. Vanhanen, 1997). Günümüzde demokrasi denildiğinde artık bir liberal demokrasi/burjuva demokrasisi ayırımından çok, genel kabul görmüş bir demokrasi tanımından söz etmek yerinde görülmekte ve literatürde de bu yönde bir eğilim belirmektedir (Karatnycky, 1999:112-123). Genel kabul görebilecek olan bir demokrasi tanımının üç özelliği vardır: Herkese eşit bir oy hakkı temelinde düzenli, serbest ve adil olarak yapılan seçimler; devlet aygıtının seçilmiş temsilcilerden oluşan parlamentoya sorumluluğu; ifade ve örgütlenme özgürlüğünü garanti eden sivil haklar.

Bu çerçevede, ekonomik kalkınmanın demokratikleşmeyi geliştireceğini iddia eden tezler üzerinde durabiliriz. Konuya ilişkin ilk ve en önemli çalışma, S.M.Lipset'in 1959'da yazdığı ünlü makaledir: "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy". Lipset bu çalışmada, ekonomik kalkınmanın demokrasi için bir önkoşul olduğunu öne sürmektedir: "*Bir ülkenin ekonomik durumu ne kadar iyiye, demokrasiyi sürdürme şansı o kadar yüksek olacaktır*" (Lipset, 1959:31). Yine ekonomik yapı ve politik kültürün demokrasileri kurmakta ve onu muhafaza etmekte en temel değişkenler olduğunu vurgulayan Lipset, modernizasyon ve tolerans üzerinde odaklanmaktadır: Ekonomik ve sosyal kalkınma, okur-yazarlık oranını ve eğitim seviyesini yükseltirken; eğitim sayesinde insanların bakış açıları genişleyip toleranslı olmak özellikleri artmakta ve radikal (extremist) doktrinleri benimsemekten uzaklaşmaktadırlar. Servet ve eğitim düzeyinin artması, düşük gelirli/ayrıcılıksız grupları ılımlılaştırıp orta sınıfa genişletirken, aynı zamanda bu grupların kendi geleceklerine ilişkin seçme/karar verme eğilimlerini ve politik güç olma konusundaki rekabetçiliklerini de arttırmaktadır. Özetle, endüstrileşme (ekonomik kalkınma), serveti/geliri, eğitimi, iletişimi ve eşitliği artırırken, düşük ve yüksek gelirli gruplar arasındaki farklar ılımlılaşmakta, her zaman daha toleranslı olan orta sınıfa genişletmekte (piramit biçimindeki sınıf yapısı baklava (diamond) şeklini almakta) bu da istikrarlı bir demokratik yönetim olasılığını arttırmaktadır.

1959'daki bu eski makale, 1980'lerin ortalarından itibaren çok geniş bir ilgiye odak olmuş, pek çok ampirik ve tarihi çalışma Lipset'in hipotezini destekler sonuçlar bulmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlığını kazanan azgelişmiş ülkeler açısından, 1950'lerden bu yana yaşanan iktisadi ve siyasi tecrübeler dikkate alındığında, 1990'larda gelişme-demokrasi ilişkisinin sınanmasının çok daha verimli ve anlamlı sonuçlar yaratacağı öne sürülmektedir (Vanhanen, 1997:12).

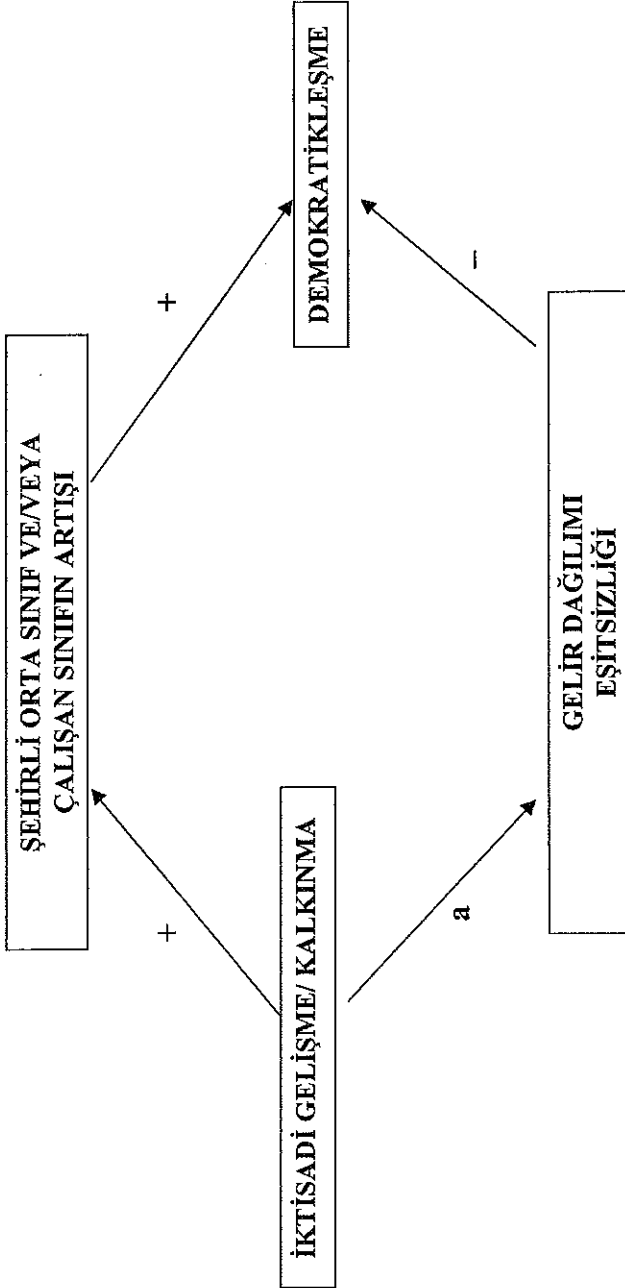
Lipset'i destekleyen ve bu görüşlere katkı yapan dikkate değer çalışmalardan bazıları Bollen(1979,1983) ve Rueschmeyer vd. (1992, 1993) dir. Bollen, özellikle 1970'lerde az gelişmiş ülkelerde moda olan "Bağımlılık Okulu"nun tezlerine karşı çıkmakta; "çekirdek" (core) ülkeler dışındakilerin hiç bir zaman demokratikleşemeyeceği savını eleştirerek; çok uluslu şirketlerin, uluslararası ticaretin ve dış yardımların olduğu bir dünyada pekala "çevre" (periferi) ülkelerin de demokratikleşebileceğini savunmaktadır.

Rueschmeyer ve arkadaşlarının mukayeseli tarih çalışmaları (1992, 1993) ise, endüstrileşmenin (kalkınmanın), toplumdaki mevcut güç yapısını etkileyerek, toplumun sınıflar arası güç dengesini değiştirdiğini, demokratikleşmeden çıkar sağlayacak olan şehirli çalışan nüfusun genellikle tutucu olan toprak sahipleri sınıfı aleyhine geliştiğini; aynı zamanda devletle sivil toplum örgütlerinin dengesinin de gelişme sürecinde değişime uğrayarak sivil toplum örgütlerinin yaygınlaştığını; bu etkenlerin bir arada toplumun demokratikleşmesinde önemli rol oynadığını vurgulamaktadır (Rueschmeyer vd. 1992; Huber, Rueschmeyer ve Stephens, 1993).

Lipset'in katkısıyla başlayan ve devam eden bu grup görüşlerin açıklama gücü tartışmalıdır. Eğitimin demokrasinin bir önkoşulu olmasa da, oldukça önemli bir etken olduğu herkesçe kabul görmektedir. Ancak eğitimin insanları kaçınılmaz olarak demokratlaştıracağını öne sürmek de her zaman doğru olmayabilir. Yine ekonomik gelişmenin, demokratikleşme için zorunlu ve yeterli koşul olmamakla beraber çok önemli ve pozitif etkili olduğu söylenebilirse de bu ilişkinin her zaman doğrusal ve tek yönlü (monotonik) olduğu iddia edilemez.

Demokrasiye geçişin zamanlaması da çok önemlidir. Endüstriyellemenin (iktisadi gelişmenin) erken aşamalarında, demokrasiye geçiş olgusu yaşanırorsa, gelir düzeyi (ve büyüme oranları) yüksek de olsa, gelir dağılımının eşitsizliği yüksek seviyelerde olduğu için, demokrasi istikrarsız bir hal alıp, sık sık kesintiye uğrayabilmektedir. Tersine, gelir eşitsizliklerinin azalmaya başladığı endüstrileşmenin ileri aşamalarında ise demokratikleşme olgusu daha istikrarlı bir yapı arzedecektir. Bunun temel nedeni, gelişmiş bir orta sınıf veya şehirli çalışan sınıfın demokrasiyi desteklemesine karşın, demokrasiye karşı çıkan güçlerin tepkisinin nispeten zayıf kalacağıdır. Buna göre, iktisadi gelişme ve demokrasi arasında ŞEMA 2'de görüldüğü gibi ikili bir etkileşim vardır (Muller, 1997 : 137).

ŞEMA 2

a: KUZNETZ'İN TERS-U İLİŞKİSİ

Ekonomik gelişmenin, demokrasiye yol açacağına ilişkin ikinci bir iddia da, Talcott-Parsons tarafından savunulmuştur. Bu görüş fonksiyonalisttir ve modern bir ekonomide karmaşık bir ağ oluşturan karşıt çıkarlar arasında ancak demokrasinin aracılık yapabileceğini savunmaktadır. Buna göre, ekonomik gelişmeyle birlikte ortaya çıkan yeni sosyal gruplar arasındaki sayısız ihtilafın çoğu hukuk sistemi çerçevesinde ya da politik sistem aracılığıyla çözülmek zorunda olduğu için, demokrasiler diktatörlüklerden daha işlevsel kabul edilmektedir. Ekonomik gelişmenin niçin demokrasiye yol açtığına ilişkin son bir açıklama ise diktatörlüklerin ve/veya tek parti yönetimlerinin zaman içinde yozlaştığı ve ileri teknolojlili bir toplumu yönetmek zorunda kaldıklarında yozlaşma/yıpranma sürecinin daha da hızlandığı görüşüne dayanmaktadır (Fukuyama, tarihsiz: 149-152).

Bütün bu görüşlerin her birinin açıklama gücü sınırlıdır ve ekonomik gelişmenin mutlaka demokrasiyle sonlanacağı konusunda kesinlik taşımamaktadır. Ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek, ekonomik özgürlükleri geniş pek çok ülke, bürokratik ve otoriter devletler tarafından başarıyla yönetilmektedir. Ancak bu açıklamalar, ekonomik ve sosyal açıdan yüksek gelişmişlik düzeyine ulaşmış ülkelerin, eninde sonunda demokrasiye yöneleceği yolunda güçlü bir olasılıktan söz etmektedir. Sonuç olarak, Huntington'un öne sürdüğü politik demokrasinin gerektirdiği önkoşulları sıralarsak: (1) Daha piyasa yönelimli bir ekonomi (2) Daha yüksek bir ekonomik performans düzeyi (3) Daha yüksek bir eğitim düzeyi (4) Daha geniş bir sosyal çoğulculuk (5) Farklılıklara ve uzlaşmalara daha açık ve daha toleranslı bir toplum (6) Daha çoksesli bir kültür. Demokratikleşme olasılığı büyük ölçüde bu önkoşulların birleşimlerine ve varlığına bağlı olmaktadır (Pourgerami, 1988:125).

1.2 Demokrasi ve İktisadi Büyüme/Gelişme İlişkisi

Konunun ikinci boyutu ise, demokrasilerin ekonomik büyümeyi ne yönde etkilediğidir. Demokrasi, ekonomik büyümeyi hızlandırır mı, engeller mi sorusunun çok farklı yanıtları vardır.

Demokrasilerin diğer politik rejimlere göre büyümeyi daha olumsuz etkilediği, demokrasiyle büyüme arasında ters-yönlü bir ilişki (trade-off) olduğu tezi çeşitli iddialara dayanmaktadır: İlki, demokrasilerin kalkınma için zorunlu olan büyük yatırımları baltalayacağı hususudur. Buna göre, demokrasilerde oy hakkının elde edilmesiyle, uzun vadeli ekonomik kararlardan çok günlük/acil tüketimlerini dikkate alan ortalama insan ön plana çıkmakta ve tüketim

talebi patlamakta; bu durumda da uzun vadeli, riskli ve maliyetli yatırımlar sekteye uğramaktadır. Ortalama seçmen günlük ihtiyaç ve tüketimini (yani kısa vadeli tatminini) düşünürken, rekabet eden partiler arasında kendilerine en yüksek geliri, gelir yardımını ve sosyal hizmetleri vaad eden partileri seçme eğilimi göstermektedir. Aynı şekilde, örgütlenme hakkını elde eden işçiler de yüksek ücret talepleri ve grev/iş durdurma gibi üretimi düşürücü yollara başvurarak, karların düşmesine ve özel yatırımların azalmasına katkıda bulunmaktadırlar. Bu durumda hükümetler de kamu gelirlerini yatırımlardan çok transfer harcamalarına yönlendirmekte; yeniden seçilme çabasında optimalden ve rasyonaliteden çok uzak kısa vadeli/dar görüşlü politikalara angaje olabilmektedirler (Alesina-Perotti, 1994:353). Yatırımları büyümenin motoru olarak kabul eden bu görüş açısından, demokratikleşmeyle beraber, kamu ve özel kesim yatırımları hem yanlış yönlendirilip hem de yetersiz kalacağından, büyüme oranları düşerek gelişme gecikecek ve ekonomi durgunlaşacaktır (Prezeworski ve Limongi, 1993:54-55).

Bir diğer iddia ise demokrasilerin (özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde) bürokratlar ve politikacılar arasında yolsuzluk ve rüşveti yaygınlaştıracığıdır. Toplumda verimli olabilecek müteşebbisler de kaynaklarını ve emeklerini verimli yatırımlardan çok rüşvet/lobicilik ve rant kollama faaliyetlerine ayırmak zorunda kalacaklardır (Hall ve Jones, 1997:175; Mauro, 1995:682). Ayrıca demokratik kurumlar, karar alma süreçlerinin uzunluğu nedeniyle dışsal şoklara tepki vermede zayıf ve etkisiz kalabilmektedir.

Demokrasilerin büyümeyi olumsuz etkilediğini öne süren tezin yeni bir versiyonu da, diktatörlüklerin seçmen baskılarından ve kaynakların verimsiz kullanımından kendilerini yalıtabileceklerini iddia etmektedir. Otoriter yönetimler, büyümeyi frenleyebilecek yeniden dağılım çabalarından etkilenmeden (verimsiz sektörleri sübvansiyone etmek gibi, işten çıkarmalardan etkilenmek gibi zaafllara düşmeden) ekonomik olarak daha rasyonel olanı yapabilirler ve büyümeyi gerçekleştirebilirler. Sonuç olarak, demokrasilerde sıkça ortaya çıkan, özellikle eksik piyasalar ve eksik bilginin varlığı halinde kaçınılmaz olan "rant kollama" olgusunun yarattığı verimsizlikler ve ekonomik kayıplar (dead-weight loss), otoriter rejimler için geçerli olmayabilir.

Yukarıda özetlediğimiz, demokrasilerin otoriter yönetimlere göre ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilediğine ilişkin görüşler, önemli bazı konuları açıkta bırakmaktadır. Niçin diktatörlükler, ellerindeki kaynakları kendi çıkarları için kullanmak veya boşa harcamak yerine yatırım yapsınlar? Güney Kore örneğindeki başarı, tüm diktatörlükler için geçerli olmamıştır. Eğer diktatörlükler ekonomik performansta başarılı olsalardı, Afrika'nın bütün diktatörlük-

lerinin bugün refah içinde olmaları gerekirdi (Nelson ve Singh, 1998:680). Diktatörlüklerin homojen olmadığı; kendilerinin ve çevrelerinin refah ve servetlerini maksimize etme amacıyla olan kleptokratik diktatörlüklerin varlığına karşın, ülkelerin sosyoekonomik gelişimini sağlayıcı politikalar güden diktatörlüklerin olduğu da bir gerçektir.

Otoriter rejimler arasındaki farkı vurgularken yapılan bir ayrım "bürokrasi" ve "otokrasi" ayrımıdır. Bürokrasiler (bürokratik otoriter rejimler) devletin hacminin aşırı geniş olduğu ve yöneticilerin kamu hizmetlerini sağlamaktan çıkar sağladığı, ancak kamunun tüm gelirin (fiscal residuum) yöneticilerin özel mülkiyetinde olmadığı rejimlerdir. (Eski sosyalist ülkeler ve Latin Amerika bürokrasiye örnektir.) Buna karşılık "otokrasi"lerde, devletin hacmi küçük olmakla beraber, yöneticiler, kamu gelirlerinin tümünün veya önemli bir kısmının mülkiyetine sahiptirler. Bu ayırlamadan iki sonuç çıkarılmaktadır. İlki, diktatörlüklerin her iki biçiminde de, devlet tarafından sunulan hizmetlerin ya aşırı ya da eksik olmasından dolayı ekonomik etkinsizlik ve düşük büyüme sözkonusu olmaktadır. İkincisi ise, hükümetlerin hesap vermesini sağlayıcı etkin bir mekanizma olmadıkça, yöneticilerin kaynakların büyük kısmını ya kendileri adına kullanacakları ya da halk adına israf edecekleridir (Przeworski ve Limongi, 1993:58-59). Görüldüğü gibi otoriter yönetimlerde yaratılan kaynakların dağıtımında ciddi sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Demokrasilerin etkinliğini savunanlar açısından, demokrasilerin erdemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Demokrasiler, yöneticiler kaynakları etkinsiz ve kötü dağıttıklarında onları iktidarlarını kaybetme durumunda bırakabildikleri için bir hesap verme (accountability) mekanizması sağlamaktadırlar. Demokrasilerin lehinde öne sürülen bir diğer sav da, demokrasilerin ekonomik ortama ilişkin belirsizlikleri azaltarak yatırımları cesaretlendirme yoluyla mülkiyet haklarını koruduğudur. Yine demokrasilerde, yöneticiler yapacakları icraatları önceden açıklayarak (taahhüt ederek) güven ortamı yaratmakta ve kaynakların daha verimli kullanımını teşvik etmektedirler (Przeworski ve Limongi, 1997:165). Ancak Kydland-Prescott (1977) in öne sürdüğü gibi, açıklanan politikaların zaman-tutarsızlığı (time-inconsistency) nedeniyle taahhütlere bağlı kalınacağına garantiye sahiptir.

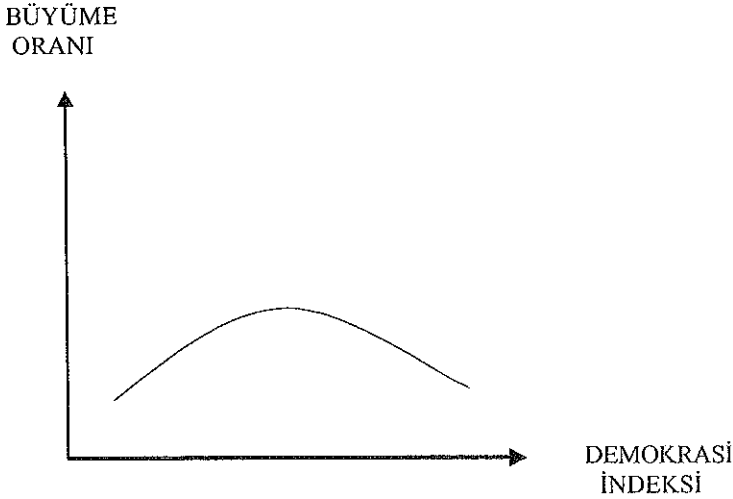
Demokrasi lehine ileri sürülen son tezleri de şöyle sıralayabiliriz: Demokrasiler daha özgür bir basın, seçim rekabeti ve örgütlenme özgürlüğü yaratarak, kaynakların daha etkin kullanımını sağlamaktadırlar. Ayrıca demokrasilerin, ekonomik performansta bir bozulma durumunda, istikrarlılık sağlamada avantajları vardır; herhangi bir ekonomik krizde, demokrasiler rejimi değiştirmeden hükümetleri değiştirme şansına sahiptir. Dahası demokrasiler

sadece ekonomik performansa değil, yasal meşruiyete dayanmaktadırlar (Przeworski ve Limongi, 1993:62).

Bu görüşlerin ışığında, iyi çalışan diktatörlüklerin kaynakları daha fazla harekete geçirdiğini, demokrasilerin de daha iyi kaynak dağılımı yaptığını; sonuç olarak büyüme üzerine net etkinin aynı olacağını söylemek mümkündür. Nitekim yapılan pek çok ampirik çalışma değerlendirildiğinde, demokrasilerin mi yoksa diktatörlüklerin mi daha hızlı büyüdüğü konusunda her ikisini de destekleyen sonuçlar çıktığı için, kesin genel sonuçlara varmak mümkün görünmemektedir.

Demokratikleşmeyle ekonomik büyüme arasında lineer olmayan (Grafik 1'de görüldüğü gibi ters U şeklinde) bir ilişki olduğu öne sürülmektedir.

GRAFİK 1

Kaynak: BARRO, 1997:59

Bu ilişki şöyle yorumlanmaktadır: Bir diktatörlük yönetiminden demokrasiye geçiş olduysa (demokratik haklarda bir artış olduysa), kamu otoritesinin gücünde bir sınırlama ortaya çıkacağı için büyüme oranları artacaktır. Ancak zaten önemli politik haklara sahip olan ülkelerde, daha fazla demokratikleşme, yoğun şekilde gelirin yeniden dağılımı politikaları ve sosyal

yardım programlarını devreye sokacağı ve bunların da ekonomik özgürlükleri sınırlayıcı etkisi olacağı için yatırımlarda ve büyümede azalma olacaktır. Bu ters U şeklindeki non-lineer ilişki, daha az veya daha çok demokrasinin ekonomik büyüme için temel eleman olup olmadığı konusunda bir şey söylemenin zor olduğunu göstermektedir (Barro, 1997:58-61 ve Barro, 2000:41)

1.3. Gelir Dağılımı, Büyüme ve Demokrasi İlişkisi

Hem ekonomik gelişme-demokrasi ilişkisi hem de demokrasi-büyüme ilişkisi dikkate alındığında, gelir dağılımı (eşitliği ya da eşitsizliği) anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle Kuznetz ve Kaldor'un çalışmalarında ele alınan gelir dağılımı/büyüme ilişkisi, Yeni Büyüme Modelleri'nin de ilgi alanı içinde yer almaktadır. Bu alt-bölümde ele alacağımız "gelir dağılımı-büyüme-demokrasi" üçlü ilişkisi, çok sayıda ekonomik ve politik kanallardan işlemedir.

En temel ve basit biçimiyle Kuznetz'in ters U şeklindeki grafikte açıkladığı gelir dağılımı/büyüme ilişkisi; gelir arttıkça eşitsizliğin önce arttığını, belli bir gelişmişlik düzeyinden sonra ise büyüme hızı artarken gelir eşitsizliğinin azalmaya başladığını belirtmektedir. Oysa bir önceki bölümde Barro'nun demokrasi/büyüme ilişkisini kurarken gördük ki, demokratik hakların yaygınlaşması ile birlikte eşitsizliği azaltıcı politikalar devreye girdiğinde, ekonomik özgürlükler azalmakta ve büyüme oranları da düşmektedir (Bu da Barro'nun vurguladığı bir ters U ilişkisidir). Bu durumda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri dikkate alarak biraz daha ayrıntılı açıklamalar gerekmektedir.

Ekonomilerde endüstrileşmenin (iktisadi kalkınmanın) başlangıç aşamalarında, eşitsizlik artmaktadır (Nielson ve Anderson, 1995:674). Kalkış (take-off) aşamasındaki orta gelirli ülkelerde gelir eşitsizliği daha da fazladır. Gelişmenin yaygınlaşmasıyla birlikte orta sınıfın (çalışan şehirli sınıfın) artması, demokratikleşmeyi zorlayıcı bir etken olmaya başlamaktadır. Orta gelişmişlik düzeyindeki ülkeler demokratikleşme sürecini başlattıklarında, tek bir parti yönetiminin veya diktatörlüğün ortadan kalkması, devletin sınırlarını daraltarak büyüme için olumlu bir etki yapmaktadır. Ancak daha sonraki evrelerde, demokratik hakların yaygınlaşması ve oy verme süreciyle birlikte, ortalama seçmenin etkisi artmaktadır. Ortalama seçmenin gelir düzeyi ne kadar düşükse (oy veren kitlenin çoğunluğu fakirse) bu kesim daha çok kamu harcaması ve daha fazla artan oranlı vergileme talebinde bulunacaktır. İktidarlar da bu politikalara (redistribution policy) ağırlık verme durumunda kalacaklardır.

Bu durumun gelişmekte olan (veya azgelişmiş) ülkeler için iki sonucu vardır: İlki, kamunun yüksek vergi/yüksek harcama politikaları, sermayenin vergi sonrası verimini azalttığı için, özel kesimin sermaye birikim oranını düşürmekte, yatırım oranı düşüp büyüme oranları azalmaktadır. İkinci sonuç ise, bu politikalara rağmen gelir eşitsizliğinin hala yüksek olması, toplumsal huzursuzluklara, demokrasilerin kesintiye uğramasına veya politik istikrarsızlığa neden olmaktadır (Alesina ve Perotti, 1994:360). Bu da büyümeyi olumsuz etkileyen bir diğer etkidir.

Gelişmiş ülkeler açısından baktığımızda ise yine iki etkiden söz etmek mümkündür: İlki, gelişmiş ülkelerde eşitsizliği azaltıcı politikalar yaygın ve yoğun olarak uygulanıyorsa, bu politikaların ekonomik özgürlükleri kısması ölçüsünde ekonomik büyüme oranları düşecektir (Grubel, 1998:290). İkinci bir etki ise büyüme açısından olumlu bir sonuç vermektedir: Eğer medyan seçmenin büyük çoğunluğunu sermaye geliri sahipleri oluşturuyorsa (yani toplam gelir içinde emek gelirlerine göre sermaye gelirlerinin payı daha yüksekse), medyan seçmenin gelir düzeyi de yüksek olacağından, yüksek oranlı vergileme/kamu harcaması talebi azalacak; bu da yatırım teşviğini arttırıp büyüme oranlarını yükseltecektir. Ekonomik özgürlüklerin sınırlanmasından doğan olumsuz etki, bu olumlu etkiyi aşmadığı sürece veya ekonomik özgürlüklere getirilen sınırlamalar kaldırıldığı durumda, gelişmiş ülkelerin büyüme oranları da düşmeyecektir (Hanke ve Walters, 1998: 136).

Gelir dağılımı/büyüme ve demokrasi ilişkisinde teorik açıklamaların, ampirik çalışmalarla pek doğrulanmadığı bir gerçektir. Bu da ilişkinin oldukça karmaşık olmasından ve verilerin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Bkz. Aghion, Caroli ve Garcia-Penaloza, 1999). Biz de ampirik çalışmamızda bu ilişkiyi değerlendirmeye çalışacağız.

II. VERİLER, MODEL VE ÇÖZÜM SONUÇLARI

II.1. Veriler

Önceki bölümlerde de sözünü ettiğimiz gibi, büyüme teorisinin çeşitli boyutlarına ilişkin ampirik çalışmaların sayısındaki artışın önemli bir nedeni de, son yıllarda çok sayıda ülkeye ilişkin, yine çok sayıda değişkene ait veri kümelerinin oluşturulmuş olmasıdır. Büyüme teorisine ilişkin ampirik çalışmalarda genellikle aynı veri kümeleri kullanılmaktadır. Bizim de çalışmamızda kullandığımız bu veri kümelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Ülkelerin gelişmişlik düzeyini, refah (well being) seviyelerini göstermek üzere; R. Summers ve A. Heston tarafından çok sayıda ülkenin milli muhasebe verilerinden hareketle ve belirli bir para (\$) ve belirli bir dönem (1985) fiyatlarına göre hesaplanan ve böylece hem ülkeler hem de dönemler-arası reel karşılaştırma olanağı sağlayan **Penn World Tables (Version 5.6)**'daki *ticaret hadlerindeki değişmelere göre ayarlanmış reel kişi başına gayri safi yurt içi hasıla* rakamlarının logaritmasını aldık. Ayrıca bu rakamlardan hareketle büyüme oranları, tarafımızca hesaplanmıştır. Yine bu kaynaktan, çalışmamızda kullandığımız, nüfus miktarı, toplam yatırım harcamalarının GSYİH'daki payı ve kamu harcamalarının GSYİH'daki payına ilişkin verileri aldık (Bkz. Summers and Heston, 1991).

Çalışmamızın temel değişkenlerinden, **demokrasi** kavramına karşılık gelmek üzere, **politik özgürlükler** (political freedom) değişkenine ilişkin veriler, **Freedom House (ABD)** tarafından her yıl yayımlanan **Freedom in the World** adlı raporlardan alınmıştır. 1998-1999 Yıllık Raporu'nda 200 ülkeyi kapsayan ve 1972'den beri yayımlanan bu veri seti 2 tür zaman serisinden oluşmaktadır: Politik haklar ve sivil özgürlükler (civil liberties). Her ülke bu iki açıdan, (1 en yüksek özgürlüğü, 7 en düşük özgürlüğü göstermek üzere) 1'den 7ye kadar rakamlarla derecelendirilmektedir. Bu iki değişkenin yıllık ortalaması 1.0-2.5 arasında olan ülkeler, politik özgürlükler (demokrasi) açısından gelişmiş, 3.0-5.5 arasında olanlar kısmen-gelişmiş ve nihayet 5.5-7.0 arasında olanlar ise gelişmemiş olarak sınıflandırılmaktadır. Bu anlamda en yüksek derece 7, demokrasinin en az geliştiği, politik özgürlüklerin olmadığı ya da en kısıtlı olduğu ülkeleri göstereceğinden, istatistiksel olarak daha uygun olduğu gerekçesiyle derecelendirme (1 ölçeği en düşük, 7 ölçeği en yüksek politik özgürlükleri göstermek üzere) ters çevrilmiştir.

Çalışmamızın bir diğer önemli değişkeni **ekonomik özgürlük** verileri, J. Gwartney, R. Lawson ve W. Block tarafından hazırlanan **Economic Freedom of the World 1975-1995** adlı çalışmadan alınmıştır. Bu çalışmadaki ekonomik özgürlük indeksi; dört alana ait 17 göstergenin bir bileşimidir. İndeksin bu dört alt-bölümü sırasıyla, para ve enflasyon, hükümet faaliyetleri ve iktisadi yapı, devlet gelirleri (vergilendirme) ve uluslararası ticaretten oluşur. Ülkeler bu dört açıdan 0 ile 10 puan arasında puanlamaya tabi tutulmakta, en üst ekonomik özgürlük 10 puan ile derecelendirilmektedir. Ekonomik özgürlük indeksi, 115 ülkeye ait, sırasıyla 1971-1975, 1976-1980, 1981-1985, 1986-1990 ve 1993-1995 dönemlerinin ortalamalarını ifade eden 5 veriden oluşmaktadır.

Gelir dağılımının göstergesi olarak aldığımız *ortalama Gini katsayısı* serisi Deininger ve Squire(1996)'dan alınırken, eğitime ilişkin veriler (*ilkokulu bitirenlerin toplam nüfusa oranı ve orta dereceli okulları bitirenlerin toplam nüfusa oranı*) Barro ve Lee (1996) verileridir.

Çalışmamızda iki ayrı model kümesinde, iki farklı veri seti kullandık:

Bunlardan iktisadi gelişme-demokrasi ilişkisinin sorgulandığı model kümesinde, sözkonusu yazında da sık sık yapıldığı gibi, kesit-ülke verileri ile az gözlem ihtiva eden zaman serilerini bir arada ele alma tekniğini kullandık (*pooling time series and cross country series*). Bu modelin kapsamı, petrol ihraç eden ülkeler hariç olmak üzere, verilerin elde edilebilirliği kıstasından hareketle az gelişmiş ve gelişmekte olan toplam 75 ülkeden oluşmaktadır¹.

İktisadi gelişme-demokrasi modelimizin veri kümesi, bu ülkelerin her birine ait, her değişken için, sırasıyla, 1971-1975, 1976-1980, 1981-1985 ve 1986-1990 yıllarının ortalamalarını ihtiva etmek üzere dört gözlem/ölçüm den oluşmaktadır. Çalışmamızın temel veri serileri [kesit-zaman-serileri (cross country time series)]; bazı değişkenlerin bir önceki dönem değerlerinin, cari dönem üzerindeki etkisini de dikkate almak amacıyla, her ülkenin sondan üç gözlemini/verisini içeren (t) dönemine ait (3×75=) 225 gözlem ile yine her ülkenin ilk üç gözlemini/verisini içeren (t-1) dönemine ait 225 gözlem/veriden oluşmaktadır(Bu arada bazı ülkelerin iki veriye sahip olduğunu belirtelim).

Çalışmamızın gelir dağılımı-iktisadi büyüme ilişkisinin sorgulandığı ikinci grup modellerde ise, elimizde yalnızca 55 ülkeye² ait tek bir Gini katsayısı serisi olması nedeniyle, kesit-ülke (cross country) analizine baş vurduk ve bu model kümesinde kullandığımız diğer değişkenlerin verilerini 1986-1990 döneminin ortalaması olarak dikkate aldık.

¹ Arjantin, Bahama Adaları(*), Barbados(*), Belize, Bolivya(*), Brezilya(*), Şili(*), Kolombiya(*), Kosta Rika(*), Dominik Cumhuriyeti(*), El Salvador(*), Guatemala(*), Haiti, Honduras(*), Jamaika(*), Meksika(*), Nikaragua(*), Panama(*), Paraguay, Peru(*), Trinidad-Tobaggo(*), Uruguay, Bengladeş(*), Fiji(*), Hindistan(*), Malezya(*), Nepal(*), Pakistan(*), Filipinler(*), Singapur(*), Güney Kore(*), Sri Lanka(*), Tayvan(*), Tayland(*), Benin, Botswana(*), Burundi, Kameroon(*), Merkezi Afrika Cumhuriyeti(*), Chad, Kongo, Ivory Coast(*), Kenya(*), Ghana(*), Madagaskar(*), Malawi, Mali, Mauritius(*), Morocco(*), Nijer(*), Rwanda(*), Senegal(*), Sierra Leone(*), Somali, Güney Afrika(*), Tanzanya(*), Togo, Tunus(*), Uganda(*), Zaire, Zambiya(*), Zimbabwe(*), Kıbrıs, Mısır(*), Yunanistan(*), Macaristan(*), İsrail, Ürdün(*), Malta, Portekiz(*), Romanya(*), Suriye, Türkiye(*), Umman

² 1 no.lu dipnotta yer alan ve yanlarında (*) işareti bulunan ülkeler

II. 2. Model ve Çözüm Sonuçları

II.2. 1. Demokrasinin Belirleyicileri Modeli

Demokrasinin belirleyicilerinin saptamak ve Lipset Hipotezini sınamak amacıyla iki birbirine benzer tek denklemlilik model kullandık. Denklem (1A), Barro(1997)'nin yaklaşımını (gecikmeli modeli) ifade ederken, denklem (1B) de değişkenlerin eşanlı ilişkisi sınanmaktadır.

$$PF_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 PF_{i,t-1} + \alpha_2 Z_{i,t-1} + u_{i,t} \quad (1A)$$

$$PF_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 LNY_{i,t} + \beta_2 K_{i,t} + v_{i,t} \quad (1B)$$

Denklem (1A)'da, (i) ülke, (t) zaman periyodu, ($PF_{i,t}$) i ülkesinin t dönemindeki (1976-1990) demokrasi indeksi, ($Z_{i,t}$) ise (kişi başına GSYİH, eğitim, ekonomik özgürlükler, nüfus, yatırımlar ve kamu harcamalarını içeren) bir değişkenler vektörü ve ($u_{i,t}$) hata terimidir. Eşitlik, eğer $0 < \alpha_2 < 1$ ise, bir ülkedeki demokrasinin, Z değişkenlerince belirlenmiş bir hedefe doğru yavaşça ilerleyeceğini ifade etmektedir (BARRO, 1997:62).

Denklem (1B)'de ise, ($Y_{i,t}$) t dönemindeki i ülkesinin kişi başına GSYİH' nı, ($K_{i,t}$) yine diğer değişkenler vektörünü ve ($v_{i,t}$) hata terimini göstermektedir.

Denklem çözümlerine geçmeden önce modelimizde *exogeneity sorunu* ve *model teşhisine* (spesification) ait çeşitli istatistiksel testlere başvurduk: Öncelikle, modelimizin temel değişkenlerinden olan ve ülkelerin gelişmişlik/refah seviyelerinin göstergesi olarak aldığımız LNY değişkenini, G.S. Maddala (1992)'de önerilen yöntemle exogeneity testine tabi tuttuk. Bu yöntemle göre;

- (i) LNY değişkenini bağımlı değişken olarak alıp, başta politik-kalitatif değişkenler olmak üzere bir ülkenin gelişmişlik seviyesini açıklayabilecek politik ve iktisadi değişkenlerle (ekonomik özgürlük (EF), politik özgürlük(PF), CULTURE, Amerika, Asya, Afrika ve Avrupa-Orta Doğu ülkeleri için bölge kukla değişkenleri, PİYASA, eğitim değişkenleri EDUP ve EDUS, INV, kamu harcamaları (G), (LNPOP) regresyona tabi tuttuk.
- (ii) Bu regresyondan hata terimlerini (residual values) bulduk: RSLNY (LNY-LNYHAT)

(iii) Modelimizi, LNY değişkeni yerine, hata terimleri değişkenini (RSLNY) koyarak çözdük. Yönteme göre, eğer hata terimleri değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamsız ise endogeneity hipotezi reddedilir. Bu teste göre hata terimleri değişkeninin kat sayısını (0.00053), (t) istatistik değerini (0.0023) olarak bulduk. Böylece, modelimizde ters-aksi (demokrasiden-politik özgürlükten gelir seviyesine doğru) bir nedensellikten söz edilemeyeceğini ve demokrasi eşitliğinde, LNY'nin exogen değişken alınabileceği sonucuna vardık.

Öte yandan kullandığımız veri kümemizdeki *heteroscedasticity* olasılığını da sorguladık: Genellikle kesit-ülke verileri kullanılarak yapılan ampirik büyüme çalışmalarında *heteroscedasticity* 'nin niteliği konusu pek net değildir; genellikle açık ya da gizil olarak *homoscedasticity* varsayımı yapılır. Biz *heteroscedasticity* nedeniyle bulduğumuz Standart En Küçük Kareler tahmin değerlerimizin güvenilirliğini, H. White'ın *heteroscedasticity açısından düzeltilmiş varyans standart hata değerleri* (*heteroscedasticity consistent covariance matrix estimators*) ile karşılaştırdık (Gujarati, 1995:382). Vardığımız sonuç; *heteroscedasticity*-düzeltilmesinin sonuçlarımızı değiştirmedeği, bir başka ifade ile veri kümemiz için *heteroscedasticity*'nin önemli bir problem teşkil etmediği ve Standart EKKY'nin modelimizin çözümü için uygun olduğudur.

Yine de ulaştığımız sonuçlar, tüm kesit-ülke çalışmalarında olduğu gibi, gerek veri kümesi, gerek model tanımlaması, gerekse EKKY' nin varsayımları gibi kısıtlar çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Modelin çözümünde potansiyel otokorelasyon problemini ele almamız, her ülke için yalnızca 3-4 zaman serisi gözlemi kullandığımızdan mümkün görünmemektedir. Yine de kullandığımız veriler tek yılın değil beş yılın ortalaması olduğundan potansiyel otokorelasyonun minimize edilebileceği söylenebilir.

Ayrıca *multicolinearity* problemi için, Klein'in yöntemini kullanarak, bağımsız değişkenlerden birini diğerleri ile regresyona tabi tuttuk ve bulduğumuz R^2 değeri, asıl çözüm sonuçlarımızın R^2 'sinden küçük çıktığından bu konuda da bir problem olmadığı sonucuna vardık.

Standart En Küçük Kareler Yöntemi ile çözülen modelin sonuçları Tablo 1 ve 2'de görülmektedir; katsayıların altındaki parentez içindeki değerler (t) değerleridir.

TABLO 1:

İKTİSADİ GELİŞME DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

$$PF_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 PF_{i,t-1} + \alpha_2 Z_{i,t-1} + u_{i,t} \quad (1A)$$

BAĞIMLI DEĞİŞKEN = POLİTİK ÖZGÜRLÜK - DEMOKRASİ ($PF_{i,t}$)

	MODEL 1	MODEL 2	MODEL 3	MODEL 4	MODEL 5
GÖZLEM SAYISI	186	216	186	189	189
BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN					
C	-2.123** (-2.513)	-2.247** (-2.996)	-1.312 (-1.619)	0.495 (1.773)	0.055 (0.110)
PF_{t-1}	0.731* (15.194)	0.775* (17.656)	0.749* (15.353)	0.815* (18.769)	0.810* (18.500)
$LN Y_{t-1}$	0.339* (2.960)	0.348* (3.969)	0.320 (2.632)	—	—
INV_{t-1}	—	—	—	0.0069 (0.831)	0.0085 (1.013)
EF_{t-1}	—	0.003 (0.062)	—	0.0059 (0.108)	0.0069 (0.128)
$EDUP_{t-1}$	0.0029 (0.341)	—	0.006 (0.379)	—	—
$EDUS_{t-1}$	—	—	—	0.0295* (2.211)	0.027*** (1.959)
$LNPOP_{t-1}$	0.065 (1.410)	0.0598 (1.447)	—	—	0.0005 (0.542)
G_{t-1}	—	—	-0.0062 (-0.783)	—	—
R^2	0.71	0.76	0.70	0.70	0.70
Adj. R^2	0.70	0.75	0.70	0.69	0.69
DW	2.215	2.106	2.212	2.281	2.297
F	111.58	164.03	110.55	105.26	84.30

Not: (*) %1, (**) %5, (***) %10 anlamlılık derecelerini, parantez içindeki değerler t değerlerini göstermektedir.

TABLO 2:

İKTİSADİ GELİŞME DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

$$PF_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 LNY_{i,t} + \beta_2 K_{i,t} + v_{i,t} \quad (1B)$$

BAĞIMLI DEĞİŞKEN= POLİTİK ÖZGÜRLÜK- DEMOKRASİ (PF)

	MODEL 1	MODEL 2	MODEL 3	MODEL 4
GÖZLEM SAYISI	215	215	185	185
BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN				
C	-7.851* (-7.174)	-7.565* (-7.543)	-6.815* (-5.984)	-6.810* (-7.149)
LNY _t	1.239* (11.574)	1.226* (11.670)	1.133* (8.180)	1.251* (11.118)
INV _t	—	—	—	-0.040 (0.075)
BF _t	0.195* (2.646)	0.192* (2.615)	0.181** (2.368)	0.204* (2.751)
EDUP _t	—	—	0.005 (0.344)	0.0502* (3.826)
LNPOP _t	0.119 (1.061)	0.116 (1.025)	0.210 (1.077)	—
G _t	0.0072 (0.658)	—	—	0.005 (0.399)
R ²	0.42	0.41	0.37	0.41
Adj. R ²	0.40	0.40	0.36	0.41
DW	0.936	0.936	1.013	0.934
F	37.42	49.88	26.30	35.99

Not: (*) %1 , (**) %5, anlamlılık derecelerini, parantez içindeki değerler t değerlerini göstermektedir.

Tablo 1'den de görüldüğü gibi, Barro'nun gecikmeli modelinin beş farklı çözümünde de gecikmeli demokrasi (ya da aynı anlama kullandığımız politik özgürlükler) değişkeninin (PF_{t-1}) tahmin edilen katsayısı 0.75'in üzerindedir. PF_{t-1} in demokrasi üzerine etkisi pozitif ve anlamlıdır.

Yaşam standartının en iyi göstergesi olarak kabul edilen gelir seviyesi değişkeni Tablo 1 ve Tablo 2'den görüldüğü gibi, hem gecikmeli olarak ($LN Y_{t-1}$) hem de eşanlı olarak ($LN Y_t$) pozitif ve anlamlıdır. Bulduğumuz bu sonuç, Lipset'in gelir seviyesi ile demokrasi arasındaki pozitif ilişki hipotezini desteklemektedir.

Ancak eğitim değişkenlerinin ($EDUS_t$ ve $EDUP_t$) tahmin değerleri, anlamlı ve istikrarlı görülmemekle beraber ancak $EDUS_{t-1}$ anlamlı çıkmaktadır. Bu sonuçlar eğitim seviyesi ile demokrasi arasında zorunlu bir ilişki olduğunu destekler nitelikte değildir.

Ekonomik özgürlüklerin gecikmeli tahmin değerleri (EF_{t-1}) anlamlı olmamakla beraber, eşanlı tahmin değeri (EF_t) her model çözümünde (Tablo 2) pozitif ve anlamlı etki göstermektedir.

Kamu harcamalarının GSYİH içindeki payı (G_t) nın demokrasi üzerindeki etkisine ilişkin tahmin sonuçları, anlamlı değildir.

Yatırımların (INV_t) ve nüfus hacminin ($LnPOP_t$) tahmin değerleri de anlamlı bir sonuç vermemektedir.

II.2.2. Gelir Dağılımı İktisadi Büyüme İlişkisi

Bu modelimizde Yeni Endojen Büyüme Teorilerinin odaklandığı gibi, gelir dağılımından büyümeye doğru olan ilişki yine EKK yöntemi ile sınıanmıştır. Gelir dağılımının (eşitsizliğin) bağımlı değişken olduğu model de tarafımızdan sınıanmış olmakla birlikte sonuçlar anlamlı çıkmamıştır. Büyüme oranlarının bağımlı değişken olduğu aşağıdaki modelimizde, başta gelir dağılımı eşitsizliği (ortalama Gini katsayıları indeksi) olmak üzere, çok sayıdaki değişkenin etkisi araştırılmıştır:

$$GRY_t = \delta_0 + \delta_1 INEQU_t + \delta_2 Z_t + u_t$$

Modelin çözüm sonuçlarına göre (Tablo 3), gelir dağılımı eşitsizliğini ifade eden Gini katsayı değişkeninin büyüme üzerindeki etkisi anlamlı olmakla beraber, katsayının negatif işaretli olması teoriyle tutarlı görülmektedir. Daha fazla gelir dağılımı eşitsizliği büyüme oranını düşürmektedir.

TABLO 3:
 İKTİSADİ BÜYÜME GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ
 $GRY_i = \delta_0 + \delta_1 INEQU_i + \delta_2 Z_i + u_i$
 BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN = BÜYÜME ORANI (GRY)

	MODEL 1	MODEL 2	MODEL 3	MODEL 4	MODEL 5
GÖZLEM SAYISI	47	47	47	41	45
BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN					
C	-0.0062 (-0.1506)	-0.0226 (-0.5097)	0.0017 ((0.0417)	0.018 (0.408)	0.014 (0.335)
INEQU	-0.1239 (-1.6436)	-0.1205 (-1.596)	-0.079 (-1.027)	-0.066 (-0.846)	-0.0699 (-0.996)
BF	0.0164* (2.960)	0.0152** (2.691)	—	0.013** (2.319)	0.015* (2.822)
PF	—	0.0049 (1.005)	0.0046 (0.926)	—	—
INV	—	—	0.0023** (2.347)	—	—
G	—	—	—	—	0.0005 (0.542)
EDUS	—	—	—	0.0005 (0.495)	—
GRPOP	—	—	—	-2.121** (-2.543)	-2.625* (-3.554)
R ²	0.20	0.22	0.19	0.37	0.41
Adj. R ²	0.16	0.16	0.13	0.30	0.35
DW	1.74	1.835	1.82	1.59	1.90
F	5.41	3.94	3.31	5.22	6.84

Not: (*) %1 önemlilik derecesi, (**) %5 önemlilik derecesi, parametiz içindeki değerler t değerlerini göstermektedir

Ekonomik özgürlükler (EF) ve yatırımların GSYİH içindeki payının (INV), büyüme oranı (GRY) üzerindeki etkisi, pozitif ve anlamlıdır. Nüfus artış oranının ise, beklendiği gibi büyüme oranı üzerindeki etkisi, anlamlı ve negatiftir.

Politik özgürlüklerin (demokrasinin) (PF) ve eğitimin (EDUS), büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi görülmemektedir. Benzer şekilde kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi de anlamlı değildir.

III. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için demokrasinin lüks olduğunu öne sürenler, önce "büyüme/kalkınma" sonra "demokratikleşme" politikasının, toplumların yaşam standardını arttırıp genel ekonomik performansı iyileştireceğini vurgulamaktadır. Bu görüş açısından politik ve sivil haklar olmasa da, ekonomik özgürlüklerin, büyümeyi arttırmada anahtar rolü olduğu belirtilmektedir. Asya Kaplanları olarak adlandırılan Uzak Doğu ülkeleri bu konuda iyi bir örnek teşkil etmektedir. Diğer bir örnek ise, Rusya ve Çin'deki dönüşüm (geçiş) süreçlerinde, Rusya'daki "önce politik özgürlüklerin elde edilmesi" (Glosnost) politikalarının başarısızlığına karşı, Çin'in genişletilen ekonomik özgürlüklerle birlikte büyüme ve ekonomik performansta sağladığı başarıdır. Yine eski sosyalist Doğu Avrupa ülkelerinden ekonomik olarak en gelişmiş ve güçlü olanlarının (Macaristan, Çekoslovakya, Polonya) demokratikleşmeyi diğerlerine (Bulgaristan, Arnavutluk, Romanya, Sırbistan) göre çok daha kolay ve erken gerçekleştirmiş olması da bir diğer destekleyici örneği oluşturmaktadır. Tarihe bakıldığında da dikkat çeken husus, bugünün ekonomik, sosyal ve politik açıdan gelişmiş ülkelerinin çoğunun (çok az istisna vardır) ekonomik gelişmeyi antidemokratik yönetimler altında (Almanya, İspanya, İtalya, Yunanistan, Japonya) sağladıkları ve demokratikleşmeyi daha sonra yaşadıklarıdır. Orta Doğu'nun petrol zengini ülkeleri ise bu yönde bir gelişmenin olmadığı en önemli istisnadır.

Bütün bu örneklerin rastlantı olmaması gerekir. Ancak günümüzde gelişen noktada, "önce büyüme, sonra demokratikleşme" tezini savunmak artık çok makul görünmemektedir. Gelişmeyi ve demokratikleşmeyi başaramanmış çok sayıdaki gelişmekte olan / az gelişmiş ülke, her iki amacı da birlikte gerçekleştirmenin yollarını bulmak zorundadırlar. Bunun için yapılması gereken, piyasa ekonomisi sınırları içinde popülizmden uzak; yapması gereken şeyleri yapabileme gücü olan, yapmaması gereken şeyleri de yapmak zorunda kalmayan

sınırlı/ve etkin bir devleti ve bunun için gerekli olan anayasal kurumları oluşturabilmektir. Artık politik özgürlüklerle ekonomik özgürlükler el ele gitmek durumundadır.

Çalışmamızın bulgularına göre, ekonomik gelişmişlik seviyesi demokrasiyi pozitif olarak ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Ancak demokrasi ile büyüme oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca ekonomik özgürlükler ile demokrasi arasında anlamlı bir ilişki gözlenemezken, ekonomik özgürlüğün büyüme oranlarını pozitif ve anlamlı olarak etkilediği bulunmuştur. Gelir dağılımı eşitsizliği ve büyüme oranları arasında da anlamlı bir ilişki görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AGHION, P. ve HOWITT, P. (1992): "A Model of Growth Through Creative Destruction", *Econometrica*, 60(2), March, 323-351
- AGHION, P., CAROLI, E. ve GARCIA-PENALOSA, C. (1999): "Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories", *Journal of Economic Literature*, 37(4), December, 1615-1661.
- ALESINA, A. ve PEROTTI, R. (1994): "The Political Economy of Growth: A Critical Survey of the Recent Literature" *The World Bank Economic Review*, 8(3), 351-371
- BAGCHI, A.K.(1995): *Democracy and Development*, St. Martin's Press, NY.
- BAGHWATI, J. (1994): "Demokrasi ve Gelişme", D.L. DIAMOND ve M.F. PLATTNER (1994): *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi içinde*, 45-55
- BAGHWATI, J. (1995): "The New Thinking on Development", *Journal of Democracy*, 6(4), October, 50-64
- BARRO, R. J. (1991): "Economic Growth in a Cross Section of Countries", *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407-443
- BARRO, R. J. (1997): *Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*, The MIT Press, Cambridge, M. A.
- BARRO, R. J. (2000): "Rule of Law, Democracy and Economic Performance", G.P. O'DRISCOLL, K.R. HOLMES ve M. KIRKPATRICK(2000): *2000 Index of Economic Freedom*, The Heritage Foundation
- BARRO, R. J. ve LEE, J.W. (1996). "International Measures of Schooling Years and Schooling Quality", *American Economic Review*, 86(2), May, 218-223
- BARRO, R. J. ve X. SALA-I MARTIN (1995): *Economic Growth*, NY: Mc Graw-Hill
- BERGER, P.L. (1994): "Demokratik Kapitalizmin Şüpheli Zaferi", D. L. DIAMOND ve M. F. PLATTNER (1994) içinde 1-15

- DIAMOND, L. ve PLATTNER, M.F. (1994): **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi**, (Çev. E. ÖZBUDUN ve L. KÖKER), Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayını
- DEININGER, K. ve SQUIRE, L. (1996): "A New Set Measuring Income Inequality", **The World Bank Economic Review**, 10(3), 565-591
- FREEDOM HOUSE (1999): **Freedom in the World**
- FUKUYAMA, F. (tarihsiz): **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, İstanbul:Simavi Yayınları
- GROSSMAN, G. M. ve HELPMAN, E. (1994): "Endogenous Innovation in the Theory of Growth", **Journal of Economic Perspectives**, 8(1), Winter, 23-44
- GRUBEL, H. G. (1998): "Economic Freedom and Human Welfare: Some Empirical Findings", **Cato Journal**, 18(2), Fall, 287-304
- GUJARATI, D.N. (1995): **Basic Econometrics**, Third Edition, NY:McGraw Hill
- GWARTNEY, J. LAWSON, R. ve BLOCK,W. (1996): **Economic Freedom of the World 1975-1995**, Vancouver, B. C. : Fraser Institute
- HADENIUS, A. (1997): **Democracy's Victory and Crisis**, Cambridge, UK: Cambridge University Press
- HALL, R. ve JONES, C.I. (1997): "What Have We Learned From Recent Empirical Growth Research?", **The American Economic Review Papers and Proceedings**, 82(2), May, 173-177
- HANKE, S. H. ve WALTERS, S. J. K. (1997): "Economic Freedom, Prosperity and Equality: A Survey", **Cato Journal**, 17(2), 117-140
- HUBER, E., RUESCHEMEYER, D. ve STEPHENS, J.D. (1993): "The Impact of Economic Development on Democracy", **Journal of Economic Perspectives**, 7(3), Summer, 71-85
- ISLAM, N.(1995): "Growth Empirics: A Panel Data Approach", **Quarterly Journal of Economics**, 110(4), November, 1127-1170
- KARATNYCKY, A. (1999): "The Decline of Illiberal Democracy", **Journal of Democracy**, 10(1), January, 112-125
- KYDLAND, F. ve PRESCOTT, E.C. (1977): "Rules rather than Discretion: The Time Inconsistency of Optimal Plans", **Journal of Political Economy**, 85(3), 473-491
- LEE, K., PESERAN, M.H. ve SMITH, R. (1998): "Growth Empirics: A Panel Data Approach-A Comment", **Quarterly Journal of Economics**, Feb., 319-323
- LEVIN,R. ve ZERVOS, S. J.(1993): "What We Have Learned About Policy and Growth from Cross- Country Regressions?", **American Economic Review Papers and Proceedings**, 83(2), May, 426-430
- LIPSET, S.M. (1959): "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", **The American Political Science Review**, 53, 69-105
- LUCAS, R. E. (1988): "On the Mechanics of Economic Development", **Journal of Monetary Economics**, 22, 3-42
- MADALLA, G.S. (1992): **Introduction to Econometrics**, NY: Macmillan

- MANKIW, N.G., ROMER, D. ve WEIL, D. N. (1992): "A Contribution to the Empirics of Economic Growth", **Quarterly Journal of Economics**, 107(2), May, 407-437
- MAURO, P. (1995): "Corruption and Growth", **Quarterly Journal of Economics**, August, 681-712
- MIDLARSKY, M. I. (1997): **Inequality, Democracy and Economic Development**, Cambridge University Press
- MULLER, E. N. (1997): "Economic Determinants of Democracy", M. I. MIDLARSKY (1997) içinde, 113-155
- NELSON, M. A. ve SINGH, R. D. (1998): "Democracy, Economic Freedom, Fiscal Policy and Growth in LDSs: A Fresh Look", **Economic Development and Cultural Change**, 46(4), July, 677-696
- NIELSEN, F. ve ALDERSON, A.S. (1995): "Income Inequality, Development and Dualism: Results from an Unbalanced Cross-National Panel", **American Sociological Review**, 60, October, 674-701
- POURGERAMI, A. (1988): "The Political Economy of Development: A Cross-National Causality Test of Development -Democracy- Growth Hypothesis", **Public Choice**, 58, 123-141
- PRZEWORSKY, A. ve LIMONGI, F. (1993): "Political Regimes and Economic Growth", **Journal of Economic Perspectives**, 7(3), Summer, 51-69
- PRZEWORSKY, A. ve LIMONGI, F. (1997): "Democracy and Development", A. HADENIUS (1997) içinde, 163-193
- ROMER, P. M. (1986): "Increasing Returns and Long-Run Growth", **Journal of Political Economy**, 94(5), October, 1002-1037
- ROMER, P. M. (1994): "The Origins of Endogenous Growth", **Journal of Economic Perspectives**, 8(1), Winter, 3-22
- RUESCHMEYER, D., STEPHENS, E.H. ve STEPHENS, J.D. (1992): **Capitalist Development and Democracy**, Chicago: Chicago University Press
- SOLOW, R. M. (1994): "Perspectives on Growth Theory", **Journal of Economic Perspectives**, 8(1), Winter, 45-54
- SUMMERS, R. ve HESTON, A. (1991): "The Penn World Table (Mark5): An Expanded Set of International Comparisons, 1950-1988", **Quarterly Journal of Economics**, 106(2), May, 327-368
- TEMPLE, J. (1999): "The New Growth Evidence", **Journal of Economic Literature**, 37(1), March, 112-156
- VANHANEN, T. (1997): **Prospects of Democracy. A Study of 172 Countries**, London and NY. Routledge